

Overzicht bonkaarten

Serie 1 t/m 4 (17 mei 1942 -17 april 1943)

De serie had drie soorten bonkaarten: TABAK, CIGARETTEN en VERSNAPERINGEN, zoals in het vorige nummer reeds beschreven voor respectievelijk mannen, vrouwen en alle leeftijden.

Mannen van 18 jaar en ouder hadden de keuze voor een tabakkaart of versnaperingenkaart, vrouwen van 25 jaar en ouder hadden de keuze voor een sigarettenkaart of versnaperingenkaart. Alle overige bevolkingsgroepen moesten genoegen nemen met de versnaperingenkaart.

Het is niet verbazingwekkend dat het grootste deel van de mannen en vrouwen voor een rokerskaart koos. Van de 3 miljoen mannen ouder dan 18 jaar koos 2,9 miljoen voor een tabakkaart en van de 2,25 miljoen vrouwen koos 1,3 miljoen voor de sigarettenkaart.

Op de bonnen staat op de ondergrond "NEDERLAND" en "DISTRIBUTIE". Geldigheidsduur per kaart 8 of 16 weken.

Serie 5 t/m 10 (18 april 1943 -17 maart 1945)

Met ingang van 28 maart werd er geen sigarettenkaart voor vrouwen meer uitgereikt en ook de versnaperingenkaart voor volwassenen verviel. Op 10 april eindigde de distributie van sigaretten voor vrouwen.

Alleen voor mannen van 18 jaar en ouder bestond de tabakkaart nog. De geldigheidsduur van de kaart was 16 of 20 weken.

Op 12 augustus 1943 werd het rantsoen tabak verlaagd van 25 naar 20 gram, van de overige producten bleven de aantallen echter ongewijzigd. Deze verlaging betekende ook de vervanging van de 50 grams verpakking voor tabak door een 40 grams verpakking.

De roker werd echter vooral getroffen door het aantal rantsoenen dat naar beneden bijgesteld werd. Ook werd de keuze vaak beperkt: zo werd op 15 februari 1944 gemeld, dat op tabakbonnen uitsluitend shag-, rook- of pruimtabak te verkrijgen was. Ook de keuzevrijheid in merken kwam te vervallen, omdat sigaretten en tabak vanaf mei 1943 nog slechts in één eenheidsverpakking beschikbaar waren. En zeker in de laatste oorlogsjaren, toen Nederland vrijwel door zijn voorraden tabak heen was, moest de detaillist vaak nee verkopen.

Volgens de Economische en Sociale Kroniek der oorlogsjaren (CBS) zou er van december 1944 tot en met mei 1945 in het bezette gebied zelfs geen bonnen meer zijn uitgegeven. Op 10 november 1944 vond vermoedelijk de laatste inlevering van bonnen door de detaillist bij de distributiediensten in de oorlog plaats.

Dat er van de laatste bonkaart toch maar drie bonnen overgebleven zijn, kan het gevolg zijn van het verstrekken van andere producten op tabaksbonnen, zoals scheermesjes en scheerzeep. Zo werd nog op 7 mei 1944 bon R07 van de tabakskaat aangewezen voor een rantsoen scheermesjes en op 24 november 1944 gaf bon R10 van de tabakskaat recht op 45 gr scheerzeep.

Serie 11 (13-19 september 1944)

De eerste voorlopige bonkaart van het bevrijde zuiden is uitgegeven door het Militaire Gezag. Het was een algemene bonkaart in de kleuren rood, wit en blauw, waarvan één bon bestemd was voor één rantsoen tabak. De bonkaart was maar één week geldig. Het is niet bekend of er nadien nog meer van dergelijke bonkaarten zijn uitgegeven.

Serie 12 (3 juni -1 september 1945)

De eerste tabaksbonkaart na de bevrijding is uitgegeven door het Militaire Gezag. De hoeveelheid beschikbare tabak was nog steeds heel gering. In 13 weken was driemaal één bon geldig, gedurende één week voor één rantsoen tabak. Alleen mannen geboren in 1926 of eerder (dus minstens 18 of 19 jaar oud) konden bij afgifte van de bon één pakje importsigaretten kopen in Rode Kruiswinkels voor de prijs van fl. 1,20.

In Rotterdam ontstond enige deining, omdat de sigaretten niet via de sigarenwinkels, maar via kruideniersbedrijven werden verkocht, die op een lijst van zg. Rode Kruiswinkels waren geplaatst. De laatste bon en mogelijk ook de voorlaatste bon van deze serie kon men weer zoals gewoonlijk bij een speciaalzaak in tabaksproducten, die in bezit was van een tabaksvergunning en een codenummer van het Centraal Distributiekantoor, inleveren. De uitvoering van deze en onderstaande serie is niet bekend.

Serie 13 (2 september 1945 -13 oktober 1945)

Bij de tweede bonkaart na de oorlog worden de rantsoenen, die nog steeds alleen voor mannen beschikbaar zijn, iets frequenter uitgegeven. In de zes weken durende geldigheid zijn vier bonnen uitgegeven. Elke bon

gaf recht op twee rantsoenen tabak. Men kon op de bonnen 49 en 50 zg. Rhodesia-sigaretten of Libra-tabak kopen, beide waren na-oorlogse eenheidsproducten. Op bon 51 mocht echter weer geen Rhodesia-tabak verkocht worden, maar wel Amerikaanse importsigaretten van de merken Craven A, Craven Plain, Gold Flake, Players, State Express, Press 333, Shirley en Marvels. Op bon 52 daarentegen waren geen importsigaretten verkrijgbaar. De regering was namelijk nogal voorzichtig met de inkoop van import-sigaretten om de deviezenbalans in evenwicht te houden. Langzamerhand kwamen sommige tabaksproducten van de bon. Zo was het toegestaan vanaf 9 oktober 1945 inlandse tabak zonder bon te verhandelen.

Serie 14 (14 oktober 1945 - 24 november 1945)

In zes weken zijn zes bonnen, genummerd 01 t/m 06 uitgegeven van bonkaart Q413.

Een in deze periode uitgegeven gekomen bericht (22 oktober 1945) over de aanstaande combinatiekaarten, duidt erop dat ook deze kaart alleen voor mannen van 18 jaar en ouder bestemd was.

Het nummer van deze bonkaart komt merkwaardigerwijs overeen met het nummer van de laatste bonkaart uit de oorlog.

Serie 15 t/m 21 (25 november 1945 - 17 januari 1948)

Op 22 oktober 1945 wordt aangekondigd dat men combinatiekaarten gaat uitbrengen:

"Binnenkort zal de distributiedienst overgaan tot het uitreiken van de hiervoor bestemde kaarten. Mannen 40 sigaretten (eventueel sigaren of tabak) of 20 sigaretten en 50 gram snoep. Vrouwen 20 sigaretten en 50 gram snoep of 100 gram snoep. Kinderen 100 gram snoep, alles per week".

Waarschijnlijk is dit type kaart pas vanaf serie 15 uitgegeven. Men gaat er vanuit dat er ca. 3 miljoen mannen en 1,5 miljoen vrouwen zijn die een rokerskaart kiezen (Het Parool, 7 november 1945).

In deze periode zijn 7 series uitgegeven, allen met een geldigheidsduur van 16 weken.

De combinatiekaart was dus een kaart waarop zowel tabak als versnaperingen te krijgen waren. De kaart bevatte dus zowel tabak- als versnaperingsbonnen. Op de bonnen komt steeds, zoals op alle vorige oorlogskaarten, 'NEDERLAND' en 'DISTRIBUTIE' voor.

Voor mannen zijn er twee rantsoenen per week, voor vrouwen één rantsoen. Soms werden bij speciale gelegenheden extra rantsoenen ter beschikking gesteld, zoals bij de geboorte van prinses Marijke, toen een extra

rantsoen tabak of versnaperingen op de geldige bon gekocht kon worden.

Over leeftijdsgrenzen voor mannen en vrouwen wordt geen mededeling gedaan; voor alle tabakskarten zal waarschijnlijk gegolden hebben: 18 jaar of ouder. Ook werden tijdens deze periode tabaksproducten bonvrij, namelijk de sigaren vanaf 13 juli 1947.

Serie 22 t/m 23 (18 januari 1948 -18 december 1948)

Vanaf 18 januari 1948 staat op de bonnen niet meer 'NEDERLAND' en 'DISTRIBUTIE', maar een ingewikkeld lijnenpatroon. Wel wordt bij deze series het systeem van de combinatiekaart voor tabak en versnaperingen gevolgd. De geldigheidsduur van beide series was 24 weken.

Serie 24 (19 december 1948 - 4 juni 1949)

De aanvankelijke geldigheid was tot en met 4 juni 1949, maar omdat de geldigheid van de volgende serie reeds op 13 februari 1949 aanvangt, is de feitelijke geldigheid t/m 12 februari geweest. Mogelijk is de geldigheidsduur verkort, omdat er vanaf 13 februari er geen bonnen meer voor versnaperingen waren.

Evenals de vorige twee series is de achtergrond van de bonnen een ingewikkeld lijnenpatroon. Het verschil met de bovenstaande series is een vlechtrand als afscheidingsrand tussen de bonnen. Ook de volgende serie heeft zo'n lijnenpatroon en vlechtrand tussen de bonnen.

De aanduiding tabak e.d. staat bij deze en de volgende serie alleen nog maar op de bonnen, daarentegen staat de leeftijdsgrens nu wel op de bonkaart, die nu echter in tegenstelling tot serie 1 t/m 4 voor mannen en vrouwen gelijk is: namelijk geboren in 1931 of vroeger.

De versnaperingenkaart zal voor alle leeftijden hebben gegolden. Er waren geen combinatiekaarten meer.

Er was een tabakskart voor mannen met 36 gewone en 3 reservebonnen, een diversenkart voor vrouwen met 24 gewone en 4 reservebonnen.

Serie 25 (13 februari 1949 -14 januari 1950)

De laatste serie uit de na-oorlogse jaren heeft een lange geldigheidsduur van 48 weken, waarvan uiteindelijk maar 15 weken gebruikt zijn. De uitvoering - met uitzondering van de kleur - was gelijk aan de vorige serie. Van een versnaperingenkaart was nu geen sprake meer.

De krant maakt nog wel melding van een diversenkart voor vrouwen (QC903), deze bonkaart bevat echter alleen tabaksbonnen. Deze kaart

voor vrouwen had 24 gewone en 2 reservebonnen, terwijl de kaart voor mannen (QA903) 72 gewone en 6 reservebonnen had.

Op de achterzijde van de bonkaart is een reclametekst voor een collecte van het Rode Kruis afgedrukt.

Op 1 juni 1949 komt er een einde aan de distributie van tabak en daarmee aan het gebruik van tabaksbonnen.

Militaire bonkaarten

Behalve de tabakkaarten voor burgers waren er ook afzonderlijke bonkaarten voor militairen van de Duitse Wehrmacht.

In de 9e verordening van Seyss-Inquart, bepaalt de 'Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche Gebied' dat *"In het bezette gebied wordt ingevoerd een blauwe militaire distributiebon met rooden opdruk voor één dag-rantsoen tabak"*.

Een "Marke" is een distributiebon. Opschrift bon:

Deutsche Wehrmacht
1 Tages Ration
Tabak
Marke Niederlande

Deze verordening treedt 15 oktober 1943 in werking. In de 10e verordening van 10 augustus 1944 wordt bovenstaande distributiebon ongeldig en wordt *"een blauwroze militaire distributiebon met zwarten opdruk voor één dagrantsoen tabak"* geldig. Opschrift bon:

Deutsche Wehrmacht
Tages Ration Tabak

Nadere bijzonderheden over het gebruik van deze bonnen zijn niet bekend.

Tenslotte volgt hier een tabel met de codes van de tabaksbonkaarten en een globaal overzicht van alle uitgegeven series. Van sommige kaarten zijn geen overgebleven bonkaarten bekend; deze zijn gereconstrueerd uit andere bronnen.

Tabel met codes tabaksbonkaarten			
Serie	Code	Artikel	Geldigheidsduur
1	? (1)	Tabak	17 mei - 11 juli 1942
1	?	Sigaretten	idem
1	?	Versnaperingen	idem
2	ER	Tabak	12 juli - 5 september 1942
2	EJ	Sigaretten	idem
2	EK	Versnaperingen	idem
3	EX	Tabak	6 september - 26 december 1942

3	?	Sigaretten	idem
3	EZ	Versnaperingen	idem
4	Q 1-11	Tabak	27 december 1942 - 17 april 1943
4	Q 2-11	Sigaretten	idem
4	Q 3-11	Versnaperingen	idem
5	Q 1-15	Tabak	18 april - 7 augustus 1943
6	Q 1-19	Tabak	8 augustus - 25 december 1943
7	Q 401	Tabak	26 december 1943 - 15 april 1944
8	Q 405	Tabak	16 april - 5 augustus 1944
9	Q 409	Tabak	6 augustus - 25 november 1944
10	Q 413	Tabak	26 november 1944 - 17 maart 1945
11	M.G.11	Tabak	13 september - 19 sept. 1945
12	?	Tabak	3 juni - 1 september 1945
13	?	Tabak	2 september - 13 oktober 1945
14	Q 413	Tabak	14 oktober - 24 november 1945
15	QA 513	Tabak	25 november 1945 - 16 maart 1946
15	QC 513	Tabak en Versnaperingen	idem
15	QB 513	Versnaperingen	idem
16	QA 604	Tabak	17 maart - 6 juli 1946
16	QC 604	Tabak en Versnaperingen	idem
16	QB 604	Versnaperingen	idem
17	QA 608	Tabak	7 juli - 26 oktober 1946
17	QC 608	Tabak en Versnaperingen	idem
17	QB 608	Versnaperingen	idem
18	QA 612	Tabak	27 oktober 1946 - 15 februari 1947
18	QC 612	Tabak en Versnaperingen	idem
18	QB 612	Versnaperingen	idem
19	QA 703	Tabak	16 februari - 7 juni 1947
19	QC 703	Tabak en Versnaperingen	idem
19	QB 703	Versnaperingen	idem
20	QA 707	Tabak	8 juni - 27 september 1947
20	QC 707	Tabak en Versnaperingen	idem
20	QB 707	Versnaperingen	idem
21	QA 711	Tabak	28 september 1947 - 17 januari 1948
21	QC 711	Tabak en Versnaperingen	idem
21	QB 711	Versnaperingen	idem
22	QA 802	Tabak	18 januari - 3 juli 1948
22	QC 802	Tabak en Versnaperingen	idem
22	QB 802	Versnaperingen	idem
23	QA 808	Tabak	4 juli - 18 december 1948
23	QC 808	Tabak en Versnaperingen	idem
23	QB 808	Versnaperingen	idem
24	QA 901	Tabak	19 december 1948 - 4 juni 1949
24	QC 901	Diversen	idem
24	QB 901	Versnaperingen	idem
25	QA 903	Tabak	13 februari 1949 - 14 januari 1950
25	QC 903	Tabak	idem

(1)

Indien iemand over bonkaarten beschikt waarvan de code onbekend is, zou ik graag een kopie ontvangen:

Theo Thijssenhove 25 2726 CE Zoetermeer